

М.Г. Лобас,головний редактор,
доктор економічних наук, член-кореспондент
Національної академії аграрних наук України**В.В. Россоха,**доктор економічних наук, ст. наук. сп.,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ТЕНДЕНЦІЇ В ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

Розглянуто основні напрями становлення й розвитку економічної науки в умовах глобалізації системи світового господарського життя. З'ясовано причини і наслідки нерівномірності економічної активності різних країн світу. Доведено загальну необхідність зміни правил економічної поведінки в Україні.

Забезпечення адекватності знань суспільно-господарській діяльності, яку вони віддзеркалюють, є однією із визначальних умов прогресу цивілізації. Цьому часто заважає спотвореність такого відображення. Вона помічена Платоном уже в IV ст. до н. е. Мислитель усвідомлював, що образ світу, який бачить людина, відрізняється від дійсності так само, як спотворені тіні на стіні відрізняються від реальних об'єктів [1, с. 321–325].

Висновки Платона залишаються справедливими до всіх знань, включаючи економічні, й зумовлюють усвідомлення того, що науковим можна вважати лише адекватне реальності економічне знання. Так, лауреат Нобелівської премії 1988 р. Моріс Алле стверджує, що роль науки полягає в тому, «аби спростити й дібрати факти, звести їх до значущих даних і знайти між ними суттєві залежності... Можна з користю для справи спростити реальність, — застерігає він, — але тільки тоді, коли це не змінює дійсної природи явищ. Однак прагнення до спрощення ні в якому разі не повинно призводити до спотворення сутності реальності» [2, с. 38].

Необхідно звернути увагу й на особливості еволюції економічного знання. Воно було започатковане і тривалий час розвивалося у складі синкретичних, неподільних знань про навколишній світ. Згодом диференціювалося на теоретичну і прикладну компоненти й знайшло прояв, з одного боку, в численних напрямках, течіях, школах, а з іншого — у предметній, дисциплінарній, галузевій, функціональній подібності [3].

Посилення диференційованості економічних знань стало характерною ознакою останніх століть і десятиліть. Реагування дослідників на ці тенденції

хоча й перебуває в межах сентенції «світ пізнаний, але не пізнаний», проте залишається неоднозначним. Одні вбачають у цьому ознаки неминучості, з якою слід згодитися, пізнаючи непізнане. Інші намагаються вибудувати класифікаційні моделі з метою систематизації масиву нагромаджених економічних знань, а деякі дослідники всупереч диференціації обстоюють необхідність повернення до єдиного знання. Відтак залишається актуальним обґрунтування підходів до забезпечення адекватності економічних знань реальності, яку вони обстоюють.

Проте, на відміну від природничих наук, економічна наука, уподібнюється до логіки і математики, тобто є проявом абстрактного судження. Вона не може бути експериментальною й емпіричною. Історія свідчить, що проведення масштабних експериментів, зазвичай, закінчувалося крахом. Прикладами цього є розпад Радянського Союзу, злет і падіння компанії *Long-Term Capital Management (LTCM)*, що характеризує спробу групи вчених і нобелівських лауреатів Р. Мертона і М. Скоулса застосувати глибоко раціональний закон великих чисел на ринку облігацій. Ці прояви також слід враховувати під час економічних дискусій.

Економіка — це, насамперед, постійно змінювана економічна система, що характеризується циклічністю, диспропорційністю, кризовими явищами, спадами і підйомами, залежністю від множини чинників, значущість яких для економіки також змінюється. До того ж, сучасне суспільство стало набагато складнішою і детермінованою системою, якій властиві не лише загальні ринкові закони, а й сукупність психологічних, ментальних, генетичних, інерційних, природно-просторових, історичних та інших компонент, що визначають специфіку, темпи розвитку й адаптивність кожної національної системи до нових реалій [4, с. 9]. Нині економіст, на думку Дж.М. Кейнса, повинен бути математиком, істориком, дипломатом, філософом, вільним і непідкупним як художник.

Що стосується економічної теорії, то вона є результатом наукової діяльності кожного економіс-

та, здатного «ясно міркувати й у масі подій відрізнати суттєве від просто випадкового» [5, с. 814]. Призначення економічної теорії полягає в тому, щоб, *по-перше*, описати і пояснити процеси виробництва й обігу (розподіл, обмін, споживання); *по-друге*, забезпечити належну економічну поведінку господарських суб'єктів. Домінування в економічній науці тієї чи іншої доктрини залежить від її сприйняття «академічним і професійним співтовариством» [6, с. 8].

Існує різноманіття течій світової економічної думки у найзагальнішому окресленні можна звести до двох напрямів, сформованих позитивною та нормативною економікою. Позитивна або дескриптивна (*descriptive*) економіка описує факти, умови, відносини у сфері економіки, взаємозв'язки між ними, найістотніші процеси господарської діяльності у взаємодії їх з іншими економічними і соціальними процесами. Вона займається розкриттям змістовної сторони явищ і процесів господарського життя суспільства, тобто розкриттям економічних законів і закономірностей, має справу з відібраними фактами, які перейшли на рівень теорії. Позитивна економіка вільна від суб'єктивних оцінних суджень, вивчає те, що є, тобто досліджує фактичний стан економіки й відповідає на запитання типу «що є», а не «що повинно бути». Позитивна функція макроекономіки спрямована на обґрунтування висновків, які пояснюють сучасний стан національної економіки.

Нормативна (прескриптивна — *prescriptive*) економіка, керуючись положеннями позитивної економіки охоплює моральні й вартісні оцінки економічних явищ і процесів, виражає суб'єктивні уявлення про те, що повинно бути, а що ні. На неї покладається визначення бажаних конкретних умов або аспектів економіки, формулювання наукових уявлень про економічне поведіння. Нормативна функція макроекономіки спрямована на обґрунтування рекомендацій щодо подальшого розвитку національної економіки. Інакше кажучи, позитивна економіка займається пізнанням і дією економічних законів, тоді як нормативна економіка — використанням їх.

Нині економісти висувають і обстоюються різноманітні теорії й моделі економіки і її складників, які відбивають існування різних думок і оцінкових суджень. Більшість явних розбіжностей пов'язана з нормативними підходами, що підтверджується обґрунтуванням пропозицій типу «повинно» або «впливає». Значно більша згода простежується в питаннях фактичного протікання економічних процесів, ніж у тому, в яке русло слід спрямувати їх вектор, що для цього слід робити, і особливо — як робити. Якщо за тими чи іншими фактами серед економістів може бути одна думка (і то не завжди), то щодо того, що необхідно зробити для досягнення певного економічного стану (нормативу), дійти згоди дуже

важко, що зумовлюється надзвичайною складністю і багатоваріантністю розвитку економічних систем. Теоретично люди можуть погоджуватися щодо висновку про реально існуючий світ, але багато в чому вони не погодяться стосовно того, яким він має бути, а особливо — як саме цей світ змінити на краще. Відповіді на ці питання диктуються політичним вибором. Коли на основі зібраного матеріалу економіст пропонує змінити фактичний стан речей, він робить нормативне твердження і більшою мірою виступає як близький до земних справ політик, ніж учений. Хоча як позитивні, так і нормативні судження можуть стосуватися теперішнього, минулого і майбутнього періодів, ефективність управління економікою базується на спроможності передбачення.

Історія людства багаторазово доводить, що громадянське суспільство, творчі процеси і благополуччя народів цілком залежать від правил гри в економіці. Висновок про те, що економіка перебуває поза політикою, спростовує саме життя. Економіка була, є і буде головним політичним питанням всіх часів і народів. Підґрунтя концепції демократизму як і найголовніше місце його прояву знаходиться в економіці. Характерним є посилення взаємозалежності розвитку економіки і соціальних, інституційних та інших чинників, права, політичної ситуації тощо. Так, представники інституціональної теорії Т. Веблен і Дж.-Р. Коммонс проаналізували залежність функціонування економіки від таких інститутів як звичаї, традиції, способи мислення, державна влада, політичні партії й профспілки. Дж. Гелбрейт акцентує увагу на визначальній ролі влади у процесі функціонування економіки. Детальний компаративістський аналіз еволюції різних теоретичних напрямів економічної науки, зазначає І.Й. Малій, дає змогу припустити, що представники кожної школи, крім маржиналізму, розглядали окремі аспекти впливу на економічний розвиток держави як соціального інституту, що є ключовим моментом розуміння теоретико-пізнавальної та практичної функції сучасної економічної науки [4, с. 9,10].

Нині економіка набула нових тенденцій, зумовлених зростанням ролі інституційних чинників, локалізацією мережених систем, відкритістю національної економіки, глобальною фінансовою експансією, асиметрією інформації, редукцією поведінки уряду, домашніх господарств, фірм, деформацією та викривленням макроекономічної політики, які ще не знайшли адекватного системного відображення в економічній науці. Затяжна фінансова криза, що охопила більшість країн глобального простору, свідчить про теоретичну неспроможність економічних доктрин, про кризу науки і суспільства. Однією з основних проблем економічної науки стає пошук нових підходів до розроблення нормативної теорії. Складність такого пошуку криється, передусім, у

тому, що багато проблем економіки не підлягає обґрунтуванню з точки зору методології, а теоретичне трактування сучасних економічних систем являє собою систематизацію багатогранних поглядів і узагальнень, які не лише доповнюються, але й перебувають у діалектичному протистоянні. Проте економісти все ще зайняті пошуками «економічного еліксиру», чудодійної формули, схожої на фізичний закон Ньютона, яка змогла б пояснити всі складнощі економічного прогнозування. Це лише вводить їх в оману, оскільки такої формули не існує, й існувати не може. Водночас практика функціонування світового господарства свідчить про поділ економічної науки на інтегровані компоненти, що й зумовило мету дослідження і висвітлення його у статті.

1. *Індустріальна економіка* не створює «чистого» продукту, а лише надає нову форму сировині й матеріалам. А значить багатства, вироблені промисловою працею, виникають завдяки доходам, які дає земля і які самі по собі є безплідними й відтворюються завдяки доходам від земельних угідь.

2. *Біоекономіка* (фізична економія), де додатковий продукт (додаткова вартість) забезпечується завдяки сонячній енергії, а людська праця сприяє її додатковому нагромадженню. Засновник української школи фізичної економії С. Подолинський довів, що робота всього людства з економічним еквівалентом 1/10, має здатність перетворювати на прийнятну для задоволення потреб людини кількість енергії, що у 10 разів перевищує її власну величину. На єдності економічного, фізичного, соціального, біологічного і космічного він побудував нову наукову парадигму, існування в природі «процесу людської праці з коефіцієнтом корисної дії понад сто процентів». Людина, зберігаючи і нагромаджуючи сонячну енергію, забезпечує збалансований розвиток природи і суспільства. Цей висновок визнано «законом Подолинського» [7, с. 8].

Значимість біоекономіки для життя суспільства постійно зростає. За оцінками фахівців, вже в наступні декілька років світу потрібен буде обсяг харчових продуктів, еквівалентний виробленому за останні десять тисяч років.

3. *Монетарна економіка*, завдяки якій формуються кредитно-фінансові відносини. Їх образно називають нервово-судинною, кровоносною системою господарського механізму, що забезпечує всі фази суспільного відтворення (виробництво, розподіл, обмін, споживання). Головною умовою і чинником зростання монетаризації економіки є розвиток національної економіки, зростання обсягів виробництва і послуг. Ще Ф. Кене зазначав: «Гроші самі собою не задовольняють потреби людей і не породжують грошей. Без реальних багатств грошові багатства залишались би багатствами безплідними і безкорисними». Гроші — писав він — «не споживаються і не

відтворюються, але завжди слугують обміну таких багатств, які придатні для споживання» [8, с. 226]. Не існує жодного продукту чи послуги в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства, на виробництво яких не потрібно було б витратити час і потужність (енергію).

Емісія грошей виправдана, коли додатковий випуск їх потрапить не в обіг, що тягне за собою інфляцію, а спрямовується в оборот, матеріалізується в ресурсах виробництва і збільшення продукції, приріст вартості якої перевищить суму нових грошей. До того ж витрати на обслуговування грошової маси становлять 10 % (раніше становили 25 %), що також зумовлює додаткову емісію [9, с. 387]. Проте характерними особливостями монетарної економіки сучасності є значний розрив між номінальною і реальною грошовою масою, який створює розрив між реальною потужністю виробленого суспільством валового продукту і спекулятивним капіталом, незабезпеченим реальною потужністю.

З часу Бреттон-Вудської конференції, що відбулася у 1944 році, реальний валовий продукт виріс у чотири рази, а в грошовому виразі (в доларах США) — в 40 разів. У резолюції Італійського парламенту № 192 2002 року зафіксовано: «Прояв кризи світової фінансової системи характеризується значним розривом між обсягом спекулятивного капіталу в 400 трлн доларів (із яких 140 трлн приходяться на США) і розмірами світового валового продукту всього в 40 трлн доларів» [10].

З часу резолюції Італійського парламенту цей розрив не лише не зменшився, але й досягнув критичної позначки світової кризи 20-х років минулого століття. Світова криза спричинена тим, що замість надійної і стійкої міри вартості використовується нестійка, незабезпечена реальною потужністю спекулятивна грошова міра. Для виходу із глобальної кризи і переходу до стратегії прогресивного розвитку слід, очевидно, перейти до монополярного світу і створення фінансових центрів, що збільшить самостійність національних валют і зменшить залежність від спекулятивного капіталу. Проте, лише такого шляху також недостатньо. Загалом світ єдиний, і потрібно розробити універсальні вимірювання розвитку глобальної системи, загальнообов'язкові для всіх країн світу, побудованого на природничонауковій основі.

Те, що насправді ми давно вже живемо в світі, у якому віртуалізовані не лише гроші, але і вся фінансова система стають не лише припущеннями, заснованими на емоційно-психологічному аналізі подій. Американські гроші в тому вигляді, у якому вони представлені сьогодні, — не більше ніж віртуальна фікція. Якщо в 1989 р. національний борг США становив 2,7 трлн дол., то 2011 р. благополучно досяг 15 трильйонів.

1989 р. уряд США визнав, що національний борг досяг критичної межі. На площі Таймс-сквер було встановлено величезний лічильник, де вказувався національний борг і частка кожної американської сім'ї в цій заборгованості. Шоковані цим видовищем люди зупинилися і спостерігали за приголомшуючою швидкістю зростання суми боргу, а коли вона досягла 5 трлн дол., цей лічильник зняли. Коли сума боргу наблизилася до 9 трлн дол., лічильник повернули на старе місце, але це вже нікого не цікавило. Люди звикли і втратили здатність навіть дивуватися, оскільки це лише зобов'язання приватної компанії під назвою «Федеральний Резерв», не підкріплені нічим, крім доброї волі акціонерів і сліпої віри людства в незламність фінансової системи Америки. Тому очевидно можна безбоязно, сміливо і з упевненістю в завтрашньому дні нарощувати національний борг хоч до квадрильйона.

4. *Інноваційна економіка* спрямована на вивчення закономірностей науково-технічного прогресу, концепцій так званого екзогенного, зовнішнього фактора впливу на господарську систему, що тривалий час залишався «чорною скринькою» економічної науки. Дослідження різних підходів до пояснення циклічного характеру економічного розвитку дали можливість виявити, що зміна технологій виробництва має історичне значення, становить стрибок від старої виробничої функції до нової, докорінно змінили традиційні уявлення щодо суті та змісту економічних процесів.

Циклічність технологічного розвитку економіки в динаміці постає як своєрідна форма забезпечення ґрунтовної корекції економічної моделі, а криза — як феномен еволюції, певний перехідний стан розвитку суспільства, фаза конкретного циклу, функцією якої, з одного боку, є виявлення і демонтаж старого, віджилого, недієздатного, а з іншого — створення передумов для утвердження нового, надання шансу перспективному. Теорія економічного аналізу технологічних змін, «творчого руйнування» наявної технологічної структури, її модернізації на основі розширення нового технологічного укладу створює нові можливості для посткризового економічного зростання, визначення пріоритетних інноваційних контурів, взаємодії технологій виробництва й управління. Таким чином держава має бути достатньо коректною у процесі напрацювання механізмів антикризової політики. Такі заходи не повинні заважати кризі виконувати її конструктивну роль. Важливе значення має також обґрунтування основних принципів та елементів сучасних моделей економічних циклів, шляхів і характеру змін, засадних положень і методологічних підходів до технологічного прогнозування в системі стратегічного управління національною економікою, орієнтованого на по-

шук нових можливостей господарського розвитку на основі активізації наявних і створення нових конкурентних переваг, визначення стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку за принципом технологічного імперативу.

Висновки нової парадигми суспільної динаміки покладені в основу державної політики деяких країн і забезпечили їм економічне лідерство. За будь-яких умов науково-технологічна сфера лишається пріоритетним напрямом стратегії економічного розвитку. Варто нагадати, що ще у 1990-х держави Євросоюзу згідно з так званою Лісабонською стратегією, взяли на себе зобов'язання виділяти на науку не менше, ніж 2 % ВВП, довівши згодом цю цифру до 3 % ВВП. Попри кризу, ці зобов'язання — за винятком хіба що Греції — загалом виконуються.

Для України проблема розвитку інноваційної діяльності є надзвичайно актуальною, оскільки майже всі підприємства працюють на застарілому обладнанні, а технології, які використовуються у базових галузях, залишилися на рівні досягнень науково-технічного прогресу 50–60 років минулого століття. Законом про науку і науково-технологічну діяльність, в Україні передбачене державне фінансування науки (фундаментальної та прикладної сумарно) в обсязі 1,7 % ВВП. Проте видатки держбюджету на наукові дослідження і розроблення з 2,3 % ВВП в 1990 р. скоротилися до 0,34 % ВВП (кризовий 1998 рік), потім дещо зросли і сягали майже 0,5 % ВВП — а тепер скотилися до 0,31 %, що становить своєрідний «рекорд» за двадцятиліття незалежності. За такого фінансування наука може виконувати лише функцію нагромадження і передавання знань, сприяти розвитку освіти й культури, але не в змозі відігравати помітну роль в економічному житті країни. Скорочення кількості наукових працівників утричі вже поставило на грань загибелі низку дослідницьких шкіл. Україну вже полишили понад чотири тисячі докторів наук, ефект від праці яких на Заході перевищив 5 млрд дол. США [11].

Водночас прискорення чергового етапу науково-технологічного прогресу, що сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках, спричинило непередбачувані й небажані соціально-економічні, екологічні, технологічні наслідки та кризові явища. Розкриття значущості управлінського впливу на перебіг соціально-економічних процесів, технологічного імперативу на побудову стратегії розвитку, розроблення відповідного методологічного інструментарію й системної методології стратегічного управління соціально-економічним розвитком покладено в основу дослідження багатьох наукових колективів. Проте лише тандем гуманітарного і технологічного знання допоможе сповідувати мораль-

ний припис щодо поведінки під час вибору курсу технологічного розвитку у напрямі забезпечення якості життя [12, с. 6–23].

5. *Гламурна економіка* характеризує ринок розкоші, який не дивлячись на фінансову кризу почуває себе досить впевнено. Гламур сьогодні — це антитеза багатом звичним і навіть новітнім науковим концепціям й життєвим уявленням. Гламурними можуть бути предмети і явища, що привертають загальну увагу, мають здатність демонструвати успіх, соціальну спроможність і престиж. Для такої демонстрації необхідні дві умови. Їх споживання має бути помітним, публічним, показним і порівнянним, що передбачає спільний знаменник — гроші, а тому можливим лише через демонстрацію грошової сили людини. Іншими словами — гламур передбачає монетарну культуру, в якій усе, включаючи людське життя, підлягає грошовому оцінюванню. Ці умови неминуче наближають гламур до економіки.

Економічні контури гламуру окреслено в кінці XIX Т. Вебленом у книзі «Економічна теорія жіночого одягу». Гламур, за визначенням вченого, — це, *по-перше*, показне споживання, мета якого не задоволення фізичних і духовних потреб, а враження своїм успіхом оточуючих. *По-друге*, — це таке показове споживання, враження від якого перетворюється на актив, капіталізується і продається.

Сучасне вживання слова вже не вкладається у звичні рамки вузького (*мода*) і широкого (*спосіб життя*) сенсу. Воно набуває спеціалізованих вузьких точкових значень в найширшому спектрі видів діяльності, поєднується з економікою і такими поняттями як дисконт, професія, чинник, цінний папір, робота, технологія організації бізнесу, принцип політики. Значна частина цих новоутворень відображає сучасні зрушення глибинних пластів, що відбуваються в особистому і суспільному житті й претендують на те, аби увійти до понятійного апарату соціальних наук.

Так, гламурний дисконт являє собою характерний для гламурних професій розрив між оплатою праці більшості зайнятих і доходів «зіркової» меншості. Гламурний чинник зумовлює зменшення оплати праці переважної чисельності зайнятих. Гламурна професія — професія, для якої характерний високий середній дохід, низький медіанний дохід і відкритість доступу. Високий середній дохід забезпечують «зіркові» доходи меншості. Низький медіанний дохід (що знаходиться в центрі ранжиру доходів) — результат легкості доступу в ці професії і відносної їх масовості. Нині це вже не лише «шоу професії», але й професії менеджера, економіста, юриста, страховика. З'являються ознаки гламуризації і в професії ученого.

Чи можливі нормативні думки відносно гламуру у форматі «добре-погано» або винятково щодо засу-

дження їх? Знайти відповідь на це питання намагався ще Адам Сміт у праці «Теорії моральних сентиментів» (1759 р.). З одного боку, по Адаму Сміту, на рівні людини «гламур багатства вводить в оману», а з іншого боку, на рівні суспільства — «приносить соціальні вигоди». Очевидне те, що слово гламур швидко увійшло в наше життя, тому до віддзеркалюваного ним явища слід ставитись уважніше [13].

6. *Регіональна економіка* являє собою систему суспільних відносин, яка історично склалася в межах областей держави або економічного району, що характеризується соціально-економічними особливостями, виділяється спеціалізацією і структурою господарства, природно-ресурсним та демографічним потенціалами, комплексом галузей з виробництва товарів і надання послуг. Поняття регіональна економіка охоплює виробничі, фінансові, кредитні, суспільні відносини території конкретного регіону, форми і методи організації виробництва, комплексного управління регіоном.

Досвід багатьох країн показує, що централізована модель територіального устрою гальмує соціально-економічний розвиток регіонів, і водночас демонструє низку геоекономічних і системних перевагах територіальних виробничих систем, особливо побудованих на основі кластерної моделі, що забезпечує поєднання у виробництві конкуренції з кооперацією, уособлює «колективну ефективність», створює «гнучку спеціалізацію». Підтримуючи співробітництво, підприємства не перестають конкурувати між собою у зниженні витрат виробництва і цін, поліпшенні якості продукції, пошуку кращих постачальників, формуванні нових каналів збуту власної продукції тощо. Завдяки цьому підвищується конкурентоспроможність не лише окремо взятого підприємства, а певного географічного регіону й економіки країни загалом. Тому робочим принципом регіональної економіки в умовах глобалізації світового господарства стає вислів: «Думати глобально — діяти регіонально!», а стратегічною метою — істотне підвищення життєвого рівня населення на засадах ефективного використання промислового та природно-ресурсного потенціалу. Водночас держава має сприяти міжрегіональній єдності відтворювальних процесів у макроекономіці, створити економічні інтереси для підвищення активності у соціально-економічній діяльності регіонів, забезпечити стратегічну мету економічного розвитку регіонів [14].

7. *Культурокреативна економіка* поєднує поведінкову (*behavior economics*) й середовищну економіку (*environments economics*), що включають рівень життя, традиції, національні уподобання, екологічні активи і творче перетворення їх в ресурси і чинники сучасної економіки, яке можна розглядати як своєрідну реакцію на збурення і проблеми сучасного розвитку.

Економічна поведінка, що давно перейшла до категорії мейстріму, пов'язана з людською поведінкою, вибором і прийняттям рішень стосовно раціонального використання ресурсів (простору, енергії, матеріальних ресурсів, часу, зусиль, грошей) з метою задоволення потреб. Нині доведено, що в будь-якій макроекономічній системі нераціональна поведінка людей і компаній не випадкова, не хаотична, а має свої закономірності. Вони базуються на таких поняттях як довіра, справедливість, зловживання і недобросовісність, грошові ілюзії та історії, які виникають по ходу розвитку кожної країни і всієї світової економіки.

Для японської культури, наприклад, властивий патріотизм, колективізм і самовпевненість. Успіх корпорації для японців — це їх власний успіх. Політика довичного найму дає змогу японським працівникам ототожнювати себе з корпорацією і стала частиною національної філософії. Японська культура як ніяка інша сприяє співпраці людей в межах масштабних проектів, не допускаючи несправедливості і не ображаючи самолюбства один одного. Цю особливість культури японців пов'язують з розвитком поезії хайку, що розвивалася на традиціях поезії ренг, віршів, написаних кількома поетами, кожен із яких складав свій фрагмент, який міг читатися як самостійне хайку, але оцінювався виключно як частина всього цілого. Саме великі японські фірми стали «спадкоємцями» цього жанру, взяли його за основу діяльності [15].

Інший приклад демонструє рівень особистих заощаджень в США, який на початок 1980 р. становив 10 %, а останнім часом знизився до від'ємних значень. Збільшення кількості особистих банкрутств зумовлено тим, що все менше людей стали сприймати банкрутство як особисту невдачу. Нині у розпорядженні «прісно живущих» американців знаходиться 1,3 млрд кредиток, а в китайців — лише 5 млн кредиток. Саме покупки за допомогою кредитних карт знижують заощадження американців, оскільки вони купують товарів на 60—110 % більше, ніж за готівку.

Китайці зберігають більше тому, що там існує настанова: головне — поміркованість у споживанні. Вони відчули, що в країні починається нова історична епоха, яка приведе їх до вершин досягнень людства. Зараз для китайця бути бідним не соромно, оскільки країна перебуває в перехідному стані. З відновленням колишньої слави самооцінка кожного жителя Китаю підвищується. За неписаними законами всі гроші, зароблені китайцями за межами своєї країни, мають бути вкладені в економіку Китаю. Понад десять мільйонів китайців, які проживають нині в інших країнах світу, свято зберігають ідентичність, культуру, традиції, мову в китайських кварталах. Настане час, коли китайці розкажуть нащадкам історію своєї боротьби і самопожертви.

Очевидно, що й нам слід кардинально переглянути підхід до бачення процесів і явищ, можливостей і проблем розвитку країни, зумовлених існуванням на рівні масової свідомості таких соціально-психологічних чинників, як «непохитність подвійної моралі», «нерівність перед законом різних соціальних верств населення», «вседозволеність адміністративного ресурсу» тощо. Віра в ринкову економіку як «гру без правил» призвела до шокуючих наслідків: брак об'єднувальної ідеї в українському суспільстві; повної недовіри до інститутів влади; масових зловживань на всіх рівнях влади, поділ бізнесу на своїх і чужих залежно від того, яка політична сила перебуває при владі. Це вказує на нагальну необхідність прискорення зміни правил економічної поведінки.

Використані джерела

1. Платон. Сочинения: в 3-х т. / Платон. — М.: Наука, 1971. — Т. 3. — Ч. 1. — 687 с.
2. Шевчук В. Українська наукова школа фізичної економії: світовий вимір та цивілізаційна перспектива / В. Шевчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rudnkomd.narod.ru/Shevchuk_stattia.htm.
3. Алле М. Экономика как наука / Алле М.; пер. с франц. — М.: Наука для общества, 1995. — 376 с.
4. Малий І.Й. Розвиток економіки і держави: від економічної теорії до науки управління / І. Й. Малий // Економічна теорія. — 2011. — № 4. — С. 7—14.
5. Мизес Л. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории. — М.: Наука. — 870 с.
6. Стюарт И.М.Т. Роль методолога / И. М. Т. Стюарт // Панаора экономической мысли конца XX ст.: в 2-х т. — С.Пб.: Питер. — Т. 1. —XVI. — 956 с.
7. Кузнецов О. Л. Устойчивое развитие: синтез естественных и гуманитарных наук / Кузнецов О. Л., Кузнецов П. Г., Большаков Б. Е. — Дубна, 2001. — 388 с.
8. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Кенэ Ф.; пер. с франц. — М.: Соцэклиз. — 356 с.
9. Орехівський Г.А. Політекономія: навч. посіб. / Орехівський Г.А. — [2-ге вид.]. — К.: Каравела, 2010. — 440 с.
10. Фізична економіка українців (в системі Людина — Природа — Суспільство) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uiec.org.ua/ru/publikatsii/fizicheskaya-ekonomika...v...-/download.html>
11. Грабовський С. Вбивство науки. Бюджет-2012 встановлює рекордно низькі витрати на науку / С. Грабовський // Тиждень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tyzhden.ua/Columns/50/38430>
12. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: монографія / [Федулова Л. І., Бажал Ю. М., Осецький В. Л. та ін.]; за ред. Л.І. Федулової. — К.: НАН України, Ін-т екон та прогнозів, 2011. — 656 с.
13. Гламурная экономика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dictionary-economics.ru/word/>
14. Россоха В.В. Кластерна модель організації виробничих систем / В. В. Россоха // Економіка АПК. — 2011. — № 10. — С. 146—152.
15. Акерлоф Д. Spiritus Animalis. Як людська психологія управляє економікою / Д. Акерлоф, Р. Шиллер [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/14225/yak-lyudska-psihologiya-keruje-ekonomikoyu-i-chomu-ce-vazhlivo-dlya-svitovogo-kapitalizmu>